

بسم الله الرحمن الرحيم

خاستگاه خیزش

سرآغازی بر جامعه‌شناسی توسعه و جنبش‌های اجتماعی در ایران

دست‌آورد: سازمان دانش بومی و فرهنگ شفاهی باختر ایران

نویسنده: پروفسور محمدرضا (فریبرز) همزه‌ای

معرفی کتاب در سایت: ژیان‌گه زاگروس

www.zagrosecology.com

تهیه و تدوین: ثریا کریمی

پاییز ۱۳۹۹ خورشیدی

به بهانه‌ی بیان سپاس از نویسنده‌ی اثری با ارزش

برای ورود به دنیای توسعه و توسعه یافتگی، بررسی و کنکاش در تاریخ و فرهنگ گذشته‌ی هر ملتی نه تنها ضروری، بلکه از بایستگی افزونی برخوردار است؛ چرا که تدوین و طراحی الگوی توسعه‌ی هر کشور همبسته و وابسته به روند شکل‌گیری تاریخ آن کشور می‌باشد. از دیگر سو، بررسی دقیق و ژرفانگرانه‌ی رویدادهای تاریخی به وسیله‌ی پژوهشگران، به شکلی کاملاً جدی رخ می‌نماید. شاید در کشور بزرگ و پهناور ایران، بررسی رویدادهای تاریخی متعلق به نسل‌های پیشین کم‌صورت نگرفته باشند، لیکن چیزی که کمتر بدان پراخته شده است، یافتن رابطه‌های پنهانی و ناآشکار بین حادثه‌هایی است که طی سده‌ها و هزاره‌های مختلف به وجود آمده‌اند. نوشتار حاضر که با دستانتوانای دانشمند گرانقدر جناب پروفیسور محمدرضا همزه‌ای به رشته‌ی تحریر در آمده است، حاصل تلاش علمی و پژوهشی پیگیر، مستمر و طولانی ایشان در میدان‌های تاریخی و جامعه‌شناسی ایران و آشکارسازی رابطه‌های پنهانی عامل‌های تاریخی در بروز و ظهور رویدادهای تاریخی است. یکی از بارزترین ویژگی‌های این نوشتار با ارزش نگاه دقیق و موشکافانه‌ی نویسنده به این رابطه‌ها در گذر زمان‌های بسیار طولانی است. نگارنده‌ی کتاب از زاویه‌ای پژوهشگرانه ریشه و روند شکل‌گیری جنبش‌ها یا خیزش‌های اجتماعی ایران را با بهره‌گیری از مطالعاتی بسیار گسترده پیرامون این رخدادها از دید پژوهشگران و صاحبان نظر در حوزه‌ی تاریخ و جامعه‌شناسی مورد کنکاش قرار می‌دهد. این تلاش علمی زمان‌بر که به تعبیر نویسنده بر انگارگان ویژه‌ای استوار است و گمانه‌های تازه‌ای در پیرامون جنبش‌های تاریخ ایران مطرح می‌نماید، در نوع خود، به لحاظ روش پژوهش و نتیجه‌گیری از روند شکل‌گیری این خیزش‌ها، اگر نگوییم بی‌نظیر، ولی با اطمینان زیادی می‌توان گفت کم‌نظیر است.

این نوشتار خواننده را با نگاه مشتاقانه به دل تاریخ گذشته و فضای خاص جنبش‌های اجتماعی گروه‌ها و قوم‌های مختلف، اعم از شهری و روستایی و یا کوچ‌نشین، می‌برد و نشان می‌دهد که چرا و چگونه فرهنگ غنی و باستانی این مرزوبوم در سایه‌ی سلسله‌های پادشاهی تهاجمی گروه‌های کوچ‌نشین بیگانه، هویت و ماهیت خود را از دست می‌دهد. روز به روز در سایه‌ی عدم تعلق خاطر حاکمان غریبه، ضعیف‌تر و ضعیف‌تر می‌شود؛ تا جایی که حتی به لحاظ قلمرو جغرافیایی در پایان حکومت قاجار، ایران فرهنگی که سرزمین‌های وسیعی را شامل می‌شد، به گستره‌ی امروزه محدود می‌شود. شاید دستیابی به حلقه‌های مفقوده‌ی تاریخی بتواند

در آشکارسازی علت‌های بی‌اعتمادی، ناخودباوری و عدم اتکا به فرهنگ، منابع و نیروهای داخلی، برنامه‌ریزان و تصمیم‌سازان را یاری دهد.

نویسنده نه تنها ادعا ندارد که تمام جنبش‌ها را در زیر ذره‌بین نگاه خود قرار داده است، بلکه با چند تکرار بیان می‌کند که تنها به بررسی برخی از مهم‌ترین خیزش‌ها پرداخته است. در عین حال در بیان ویژگی‌های این نمونه‌ها، واقعیت‌های با ارزشی آشکار می‌شود. از جمله مواردی که بصورتی بارز جلوه می‌کند و با شرایط فعلی کشور سازگار می‌نماید، اشاره به جنبش قمرطیان است که نویسنده در زمره‌ی جنبش‌های دینی از آن یاد می‌کند و با استناد به نوشته‌ی ناصر خسرو تشریح می‌نماید که چگونه یک جنبش دینی آرمانگرا می‌تواند در بحرین برای مدت ۱۵۰ سال حکومتی طولانی را با معیارهای ویژه‌ی خود که مبتنی بر برابری‌های اجتماعی است، در حوزه‌ی مدیریت کلان جامعه به اجرا در آورد. جنبش‌هایی از این دست می‌تواند در راستای تقویت خودباوری ما نقش مؤثری را ایفا نماید.

در پایان، ضمن آرزوی موفقیت‌های افزون‌تر برای نویسنده گرامی در جهت انتشار آثاری ارزشمند که طرح‌واره اندیشه‌های آن را در ذهن دارد و نیز گمانه‌های بی‌بدیل ایشان در میدان‌های جامعه‌شناسی، تاریخ و توسعه‌ی پایدار اجتماعات بشری با تاکید بر ایران فرهنگی و نیز ایران باختری (از جمله کرمانشاه)، مطالعه‌ی این نوشتار با ارزش را به تمامی علاقمندان، پژوهشگران و دانشجویان عزیز که سرمایه‌های علمی ایران بزرگ هستند، پیشنهاد می‌نمایم. باشد که صاحبان قلم و اندیشه با چنین دید ژرفانگرانه رخدادهای مهم تاریخ کشور را مورد بررسی و کنکاش قرار دهند.

دکتر عبدالحمید پاپ‌زن

کرمانشاه، فروردین ماه ۱۳۸۲

۱- نگاهی به مفهوم گرایی و روش پژوهش. ۴

- ۱-۱- زمینه.....۷
- ۱-۲- جنبش‌های اجتماعی با شکل غیردینی ۱۰
- ۱-۳- جنبش‌های اجتماعی با شکل دینی...۴
- ۱-۴- پیدایش، پرورش و گسترش: یک نمونه گرایی.....۱۷
- ۱-۵- پژوهش‌های جامعه‌شناسی.....۲۰
- ۱-۶- روش پژوهش.....
- ۱-۷- شیوه‌ی نگارش.....۲۳
- ۲- زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی و جغرافیایی ایران.....۲۴
- ۲-۱- جهره‌های برجسته‌ی زمینه‌ی تاریخ ایران.....۲۴
- ۲-۲- ساختار اقتصاد روستایی.....۴۷
- ۲-۲- الف) زندگی کشاورزی.....۴۷
- ۲-۲- ب) زمین و زمینداری.....۴۹
- ۲-۲- پ) روش واگذاری زمین.....۵۵
- ۲-۲- ت) کوچ‌نشینی و گله‌داری.....۵۹
- ۲-۳- زمینه‌ی اجتماعی و اقتصادی زندگی شهری.....۶۰
- ۲-۳- الف) صنعت و صنعت دستی در شهر.....۶۰
- ۲-۳- ب) صنف و روش صنفی.....۶۴

۷۰.....۲-۴-همیستاد مالیاتی

۷۴.....۲-۵-جغرافیا

۷۴.....۲-۵-آلف)زمینه‌ی جغرافیایی

۷۶.....۲-۵-ب) ساختار جغرافیایی ایران

۷۸.....۲-۵-پ) شیوه آبرسانی

۸۳.....۲-۶-برده‌داری

۸۳.....۲-۶-الف) اصل و سرزمین بردگان

۸۵.....۲-۶-ب) کاربرد بردگان

۸۸.....۲-۷-نتیجه و گزارش

۹۱.....۳-جنش‌های اجتماعی در ایران

۹۲.....۳-۱-جنش‌های اجتماعی با شکل غیر دینی

۹۲.....۳-۱-الف) جنش‌های ملی گرای مولیان و شعوبی

۱۰۰.....۳-۱-ب) یاغیان، عیاران و لوطی‌ها و جنش‌های اجتماعی

۱۰۷.....۳-۲-جنش‌های اجتماعی با شکل دینی

۱۰۷.....۳-۲-الف) جنش‌های درونگرا

۱۱۴.....۳-۲-ب) جنش‌های برون‌گرا و پیکارجو

۱۱۶.....۱. دوره‌ی فرمانرانی عرب (اموی، عباسی)

۲. دوره‌ی فرمانرانی ترکان سلجوقی.....۱۳۶
۳. دوره‌ی فرمانرانی مغول.....۱۴۸
۴. دوره‌ی فرمانرانی ترکمانان.....۱۵۵
۵. دوران فرمانروایی افشار و قاجار ۱۷۳۶-۱۹۰۶.....
- ۳-۳- ویژگی‌های برجسته‌ی جنبش‌های برون‌گرا و پیکارگر.....۱۶۳
۱. هزاره‌گرایی.....۱۶۳
۲. دوگانه‌گرایی.....۱۶۶
۳. برابری خواهی.....۱۷۱
- ۳-۳- نتیجه و گزارش.....۱۷۷
- ۴- یادداشت‌هایی در باره‌ی چگونگی پیدایش و گسترش جنبش‌های اجتماعی ایران.....۱۷۸
- ۴-۱- همستیزی و پیدایش جنبش‌های اجتماعی ایران.....۱۷۹
- ۴-۲- جهان‌بینی دوگانه‌گرا: واکنشی به همستیزی موجود.....۱۸۸
- ۴-۳- جهان‌بینی مانی و مزدک: دو جریان در اندیشه‌ی دوگانه‌گرایی ۱۹۱
- ۴-۴- گروه فرهمند و رهبر فرهمند.....۱۹۴
- ۴-۵- آرزوهای آرمانشهری جو.....۲۰۱
- ۴-۶- بازتاب انگاره‌ی آرمانشهری خواهی در ملی‌گرایی و بوم‌گرایی.....۲۰۳
- ۴-۷- جنبش‌ها و طبقه‌های اجتماعی.....۲۰۸

۴-۸- فراز و فرود جنبش‌های اجتماعی.....۲۱۲

۴-۹- هزاره‌گرایی کوچ‌گرایان.....۲۱۵

۴-۱۰- کسب قدرت و نهاد‌گرایی.....۲۱۸

۴-۱۱- نماد‌گرایی، آیین‌گرایی و نیروی انقلابی نهانی.....۲۲۱

۵- نتیجه و گزارش پایانی.....۲۲۸

۶- یادآوری.....۲۳۰

۷- کتابشناسی.....۲۴۲